

УДК 94(420):327.061

Грубінко Андрій

кандидат історичних наук, доцент,
докторант Інститут історії України НАН України

**УЧАСТЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ І ПОЛІТИЦІ
БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ОГЛЯД РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ**

Анотація. В статті проаналізовано здобутки російської історичної науки у дослідженні проблеми участі Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки Європейського Союзу. Автор класифікував наукові публікації російських дослідників на три групи: 1) загальні праці з історії формування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС; 2) публікації з історії участі країни в європейській інтеграції як напрямі її європейської зовнішньої політики; 3) роботи, присвячені конкретно темі участі Великої Британії у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки ЄС. У висновках подано перелік провідних дослідницьких академічних та університетських центрів Росії з вивчення вказаної проблематики і перелік наукових видань, в яких найчастіше публікуються матеріали з питань європейської політики Великої Британії. Проведено критичний аналіз стану висвітлення зазначеної тематики в публікаціях російських істориків-британістів. Констатовано, що проблематика участі Сполученого Королівства у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки як відносно новому та специфічному напрямі розвитку ЄС увійшла до переліку тем дослідження російських британістів, але не стала пріоритетною і залишається недостатньо розробленою.

Ключові слова: Велика Британія, російська історіографія, ЄС.

У російській науці з радянських часів склалася потужна наукова школа європеїстики, в якій чільний сегмент формують дослідження новітньої історії держав Західної Європи та історії регіональної інтеграції. Після розпаду

Радянського Союзу і звільнення від ідеологічних рамок фахівці з всесвітньої історії та історії міжнародних відносин отримали можливість об'єктивно аналізувати процеси європейської інтеграції. При цьому традиційно особливий інтерес російських дослідників спрямований на Велику Британію, яка в силу своїх амбіцій світової держави і специфічних державотворчих традицій завжди відігравала неординарну роль в політичних процесах регіону. Формування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (далі – СЗППБ) ЄС стало одним з пріоритетних напрямів європейської політики британських урядів у 1990-х – 2000-х рр., що й зумовило започаткування нової проблематики досліджень в рамках російської історичної британістики. З огляду на актуальність вивчення процесу утвердження ЄС як впливового суб'єкта міжнародних відносин і непростого досвіду членства Великої Британії в цьому об'єднанні необхідно проаналізувати досягнення історичної науки в Росії у дослідженні питання участі цієї держави у СЗППБ ЄС.

У системі російської історичної науки окремі комплексні дослідження історіографії означеної проблеми не проводилися, про що свідчить відсутність спеціальних публікацій. Наявні побіжні історіографічні замітки у ряді наукових праць, які містять вказівки на основні роботи провідних російських дослідників загальних проблем європейської політики Великої Британії, її участі в ЄС та СЗППБ. Відзначимо публікації Т. Андрєєвої [1], А. Валуєва [2], Н. Капітонової [3], Л. Кузьмічової [4], А. Морозова [5], С. Очканова [6]. У вітчизняній історичній науці відсутні спеціальні дослідження російської історіографії проблеми участі Великої Британії у СЗППБ ЄС. Побіжний огляд праць провідних російських вчених у своїй дисертації запропонувала О. Романова [7].

Російську історіографію участі Великої Британії у СЗППБ ЄС за змістовим критерієм можна поділити на три основних групи: 1) праці з історії формування СЗППБ ЄС, які формують теоретичну базу вивчення проблеми; 2) публікації з історії участі країни в європейській інтеграції як напряму її європейської зовнішньої політики; 3) роботи, присвячені конкретно темі участі Великої Британії у СЗППБ ЄС.

Першу групу історіографії формують публікації дослідників загальних аспектів СЗППБ ЄС, що мають важливе значення для розуміння особливостей британського підходу до розвитку цього напрямку діяльності об'єднання. У дослідженні проблематики провідні позиції посідають співробітники Інституту Європи Російської Академії Наук (РАН). Виділимо колективні монографії, присвячені комплексному аналізу зовнішньої політики Євросоюзу на поч. ХХІ ст. [8; 9]. Одні з найновіших фундаментальних видань в російській історіографії відображають детальне дослідження інституційних механізмів, політичних, економічних і військових аспектів реалізації СЗППБ ЄС на усіх її політико-географічних напрямках, містять прогностичні оцінки розвитку цього сегмента об'єднання. Серед попередніх публікацій колективу відзначимо монографію за редакцією Ю. Борко та О. Буторіної, в якій один з розділів (автор Д. Данілов) присвячений проблемам розвитку СЗППБ [10]. Значна кількість публікацій на вказану тематику представлена в електронному виданні інституту “Европейский Союз: факты и комментарии” і науковому журналі “Современная Европа”.

Дисертаційні дослідження російських вчених з проблем СЗППБ ЄС представлені роботами Р. Лобанова [11], В. Тіхової [12] та С. Уткіна [13]. Дисертації містять конкретно історичний аналітичний розвитку СЗППБ ЄС, етапів, факторів формування і реалізації Спільної політики безпеки та оборони (СПБО), піднімаються питання позиції Великої Британії щодо формування даного сегмента євроінтеграції. Серед публікацій російських дослідників у періодичних виданнях виділимо статтю Т. Юр'євої, присвячену аналізу концептуальних засад зовнішньополітичного виміру ЄС на етапі прийняття Конституційного договору [14]. Барабанов О. подає власний погляд на періодизацію СПБО [15]. Офіцеров-Бельській Д. розглянув історичний досвід, стан і перспективи спільної зовнішньої політики ЄС [16].

Другу підгрупу першої групи історіографії формують праці з проблем розвитку СПБО ЄС. Серед них насамперед найновіша праця академіка В. Журкіна, присвячена непростій історії військово-політичного виміру

євроінтеграції [17]. Глава 9 колективної монографії співробітників Інституту Європи РАН за редакції В. Журкіна (автор Ю. Рубінській) присвячена темі історії військового виміру європейської інтеграції від 1950-х рр. до укладення Лісабонського договору ЄС 2007 р. [18]. Колективна монографія дослідників Інституту світової економіки та міжнародних відносин (ІСЕМВ) РАН, присвячена ролі ЄС у врегулюванні регіональних конфліктів, стала першим дослідженням такого роду в російській історіографії [19]. У дисертаціях К. Арсланової [20], І. Годенова [21], С. Коварського [22], Д. Мацепуро [23] представлений загальний аналіз історії формування політики безпеки та оборони ЄС. Однією з небагатьох наукових публікацій, в яких висвітлено розвиток військово-промислового комплексу ЄС, є стаття академіка РАН І. Іванова [24].

З огляду на важливість дослідження впливу фактора євроатлантичного співробітництва на функціонування і розвиток СЗППБ ЄС, окрему підгрупу праць російських дослідників складають публікації з проблем відносин Євросоюзу з США і НАТО. Серед них виділимо монографію М. Троїцького на тему американо-європейської співпраці у постбіполярний період [25]. Автором враховано роль окремих держав Західної Європи, в тому числі Великої Британії, у розвитку відносин ЄС і США. Дисертації Н. Тузовскої [26] і Д. Казанчева [27] відображають результати досліджень відносин ЄС і НАТО в контексті формування СПБО.

Проблеми розширення ЄС і реалізації Європейської політики сусідства також стали популярними темами досліджень російських вчени-європеїстів. Історію східного розширення ЄС, в т.ч. окремі аспекти участі в ньому Великої Британії, розглядає А. Браніцький [28]. У дисертації П. Корзун проаналізовано генезис і концептуальні засади Східного партнерства ЄС [29].

Другу групу праць формують публікації з історії участі країни в європейській інтеграції як частини її зовнішньої політики на європейському напрямі. Інтерес дослідників до вивчення європейської політики країни на

рубежі XX – XXI ст. у значній мірі пов'язаний з поглибленим залученням країни до регіональної інтеграції.

Насамперед варто звернути увагу на праці, присвячені дослідженню передумов участі Британії в СЗППБ ЄС. До таких належить монографія М. Ліпкіна [30]. Автор при розгляді широкого тла історії міжнародних відносин повоєнних десятиліть розглядає еволюцію європейської політики країни на етапі вступу до ЄЕС у 1950 – 1970-х рр. Розкрито специфіку британського підходу до політичної і безпекової складових європейської інтеграції. Дослідження І. Девішева містить аналіз політики Лондона щодо євроінтеграції др. пол. XX ст. [31]. Показано позицію урядів країни щодо спроб військової інтеграції в Західній Європі. В дисертації С. Очканова акцентовано увагу на ролі королівства у розвитку зовнішньополітичної і військової співпраці країн Співтовариства у 1979 – 1990 рр. [6].

В окрему підгрупу публікацій з питань історії зовнішньої політики Великої Британії можна виділити праці, присвячені загальним проблемам участі країни в євроінтеграції у 1990-2000-х роках. До таких напрацювань, з огляду на критерії видової належності і часу публікації, віднесемо насамперед фундаментальну працю Н. Капітонової, в якій висвітлено досвід європейської політики урядів М. Тетчер і Дж. Мейджора [3]. У колективних монографіях Інституту Європи РАН за редакцією Ал. Громико серед іншого проаналізовано особливості розвитку зовнішньої і військової політики британських урядів від М. Тетчер до Д. Кемерона та участь країни в євроінтеграції [32; 33]. Публікація Т. Андрєєвої містить детальний аналіз історичного розвитку зовнішньої політики Великої Британії на рубежі XX – XXI ст. в контексті проблеми “дихотомії” британської стратегічної культури “між європеїзмом та атлантизмом” [34]. Привертають увагу дисертаційні дослідження Ю. Слохіної [35] та Е. Порецької [36], в яких розглядаються теоретичні та практичні аспекти участі країни в європейській інтеграції за час правління урядів М. Тетчер, Дж. Мейджора, Т. Блера, Г. Брауна і Д. Кемерона. Авторами у різній

мірі розглянуто окремі аспекти впливу Великої Британії на розвиток СЗППБ ЄС.

Серед публікацій в періодичних виданнях відзначимо статтю посла Росії в Сполученому Королівстві А. Яковенко, яка містить прогноз наслідків виходу країни з ЄС [37]. Стаття Д. Галіна розкриває основні напрями військової політики Великої Британії на початку XXI ст. з врахуванням стратегічних напрямів реалізації її зовнішньої політики, зокрема, участі в СПБО ЄС [38].

Ряд досліджень російських британістів присвячені аналізу історії участі країни в євроінтеграції у партійно-політичному вимірі. У дисертаціях Д. Брункевіча [39] і Л. Кузьмічової [4] розглядаються підходи британських консерваторів і лейбористів до регіональної інтеграції у період 1990-х – поч. 2000-х років. Аналіз розвитку зовнішньої політики Великої Британії у різні періоди містять регулярні доповіді Інституту Європи РАН [40–42].

З огляду на виключно важливу історичну роль фактора американо-британських відносин на участь Сполученого Королівства в євроінтеграції окрему підгрупу публікацій складають дослідження американського (атлантичного) напрямку зовнішньої політики країни. Як зазначає М. Мінаєв, за “особливими” відносинами Британії з Сполученими Штатами певним чином прослідковується лінія поведінки Америки у відносинах з країнами Європи [43, с. 4]. Історичне дослідження А. Шамгунової містить аналіз впливу політичних відносин Великої Британії і США на динаміку участі Лондона в євроінтеграції. На думку автора, співпраця з США становить для британців природну альтернативу Об’єднаній Європі [44]. Публікація Т. Андрєєвої містить розгляд “особливих відносин” у період коаліційного уряду Д. Кемерона (2010–2015 рр.) в контексті його європейської політики [45].

Серію публікацій, присвячених зовнішній політиці країни у період правління урядів лейбористів (1997 – 2007 рр.), запропонував один з провідних російських британістів Ал. Громико. Вчений під впливом війни в Іраку 2003 року обґрунтував необхідність “дрейфу” Британії в сторону Європи внаслідок непевних позицій країни на міжнародній арені, вичерпування потенціалу

“особливих відносин”, неможливості в умовах розходжень стратегічних інтересів США і Євросоюзу надалі балансувати “на внутрішньоцивілізаційному надломі” [46]. В дисертації А. Валуєва висвітлено проблеми формування і становлення європейського виміру зовнішньої політики “нових лейбористів” у 1997 – 2001 рр., в тому числі у сфері СЗППБ [2]. У ряді наступних публікацій дослідника представлено погляд на європейську політику британських урядів Т. Блера, Г. Брауна і Д. Кемерона. Ключовою тезою праць А. Валуєва можна вважати висновок, за яким британська владна політична еліта, незважаючи на партійну належність і ставлення до інтеграції, “безальтернативно приречена на діалог з Європейським Союзом”, від якого прямо залежить політичне майбутнє Великої Британії у змінюваному глобальному світі [47, с. 290].

До третьої історіографічної групи належать публікації, безпосередньо присвячені історії участі Великої Британії у СЗППБ ЄС. До таких віднесемо дисертацію Т. Андрєєвої як результат дослідження англо-французького співробітництва в політичній інтеграції Західної Європи у 1980 – 1990-х роках [1]. Праця містить комплексний аналіз еволюції політики Великої Британії щодо формування зовнішньополітичного та військового вимірів європейської інтеграції на рівні функціонування ЗЄС і ЄС у зіставленні з позицією її концептуального опонента та водночас необхідного партнера – Франції. В дисертації С. Очканова в окремому розділі роботи показано позицію Великої Британії щодо формування СЗППБ на етапі розробки і підписання Договору про Європейський Союз [6]. Автором враховано комплекс внутрішньо- і зовнішньополітичних факторів, змін в системі міжнародних відносин у період заснування СЗППБ ЄС. Кузьмічова Л. в одному з параграфів дисертаційного дослідження розглянула політика першого уряду Т. Блера щодо розвитку СЗППБ ЄС (1997 – 2001 рр.). Окремо проаналізовано підхід британських лейбористів до розширення Європейського Союзу, що якісно відрізняє її від інших наукових праць російських дослідників проблем європейської політики Великої Британії. При цьому автор розглядає політику розширення ЄС як невід’ємну частину зовнішньополітичного співробітництва його держав-членів.

В дисертації А. Валуєва окреслено роль Сполученого Королівства у формуванні механізмів реалізації СЗППБ упродовж усього періоду перебування при владі лейбористів [2]. Розгляд зовнішньої політики і політики безпеки ЄС зводиться переважно до аналізу створення військово-політичних механізмів функціонування об'єднання. Дослідження А. Морозова містить історико-політичний аналіз позиції Великої Британії щодо ЄПБО ЄС. Особлива увага приділена причинам, сутності і стратегії змін офіційної позиції Лондона щодо формування військово-політичної складової ЄС наприкінці 1990-х – на поч. 2000-х рр. На думку дослідника, активна участь Британії в розвитку ЄПБО у зазначений період відповідала уявленням британського політикуму щодо ролі і завдань їх країни в Європі [5, с. 150]. В дисертації І. Яньшиної окреслено внесок британських урядів в розвиток СЗППБ, насамперед СПБО, в контексті огляду історії становлення даного сегмента функціонування Євросоюзу [48]. Девішев І. представив свій доробок у дослідженні позиції Британії щодо ЄПБО ЄС [49]. З огляду на незначне висвітлення в російській історіографії питання участі Великої Британії у миротворчих місіях ЄС виділяється дослідження Т. Андрєєвої, опубліковане в рамках колективної монографії співробітників ІСЕМВ РАН [50].

Дослідженню історії участі Великої Британії у формуванні системи зовнішньої політики ЄС від середини ХХ ст. до перших років правління коаліційного уряду Д. Кемерона присвячена стаття К. Годованюк [51]. Публікація містить аналіз стратегії британських урядів щодо СЗППБ і пошуків місця країни у цьому процесі. На думку автора, суперечлива реакція британського керівництва різних періодів на посилення наднаціональних елементів в політичній інтеграції і специфічна позиція з різних питань міжнародної політики стали перепорою для розвитку співпраці країн Західної Європи у сфері зовнішньої політики. Натомість А. Третьяков, аналізуючи розвиток оборонної політики Великої Британії у 1990 – 2000-х рр., приділив окрему увагу еволюції позиції Лондон щодо СПБО. Як зазначає дослідник, в оборонній дипломатії Сполученого Королівства наявна стратегічна

суперечність – Лондон продовжував претендувати на “особливі відносини” з США, прагнучи посісти провідні позиції в ЄС [52].

Російські дослідники приділили окрему увагу проблематиці британо-французького військово-політичного співробітництва, яке традиційно чинить вагомий вплив на розвиток політики безпеки Європейського Союзу. Зокрема, стаття А. Іванова і публікація С. Фйодорова в колективній монографії містять детальний аналіз двосторонніх міждержавних Лондонських угод про військову співпрацю 2010 р., які в експертних колах розглядалися як можлива основа майбутньої європейської армії [53; 54].

Отже, проблематика євроінтеграції набула популярності в російській історіографії. Численні історичні дослідження, присвячені різним аспектам розвитку ЄС, стали звичним явищем в російській науці, що зумовлено стратегічними інтересами Російської Федерації у відносинах з Європейським Союзом та його учасниками. Серед них чільне місце посідають наукові праці, присвячені новітній історії зовнішньої політики Великої Британії. Значну увагу фахівців привертає європейська політика британських урядів. Основними чинниками зростання інтересу дослідників до проблем участі країни в євроінтеграції стали активна регіональна політика лейбористських урядів Т. Блера та ускладнення відносин Лондона з Брюсселем під час правління урядів Д. Кемерона (2010-2016 рр.).

Провідними науковими центрами дослідження проблем європейської інтеграції та участі в ній Великої Британії серед академічних установ Російської Федерації стали: Інститут Європи РАН; Інститут світової економіки і міжнародних відносин РАН; Інститут США і Канади РАН. Вищі навчальні заклади: Дипломатична Академія МЗС РФ (Інститут актуальних міжнародних проблем); Московський державний інститут міжнародних відносин (“МГИМО”) МЗС РФ; Санкт-Петербурзький державний університет; Національний дослідницький Томський державний університет; Іркутський державний університет; Московський гуманітарний університет; Державний університет “Вища школа економіки”; Ярославський державний університет ім.

П.Г. Демідова та інші. Публікації фахівців з питань євроінтеграції і зовнішньої політики Великої Британії розміщені насамперед у таких провідних наукових періодичних виданнях РФ, як “Современная Европа”, “Доклады Института Европы РАН”, “Международные процессы”, “Вестник МГИМО Университета”, “Мировая экономика и международные отношения”, “Актуальные проблемы Европы”, “Вестник Томского государственного университета”, аналітичних виданнях “Россия в глобальной политике”, “Зарубежное военное обозрение”.

Проблематика участі Сполученого Королівства у Спільній зовнішній політиці і політиці безпеки як відносно новому та специфічному напрямі розвитку ЄС увійшла до переліку тем дослідження російських британістів, але не стала пріоритетною і залишається недостатньо розробленою. Про це свідчить відсутність спеціальних (монографічних, дисертаційних) публікацій. Історичний досвід участі Великої Британії у формуванні і реалізації СЗППБ ЄС в російській історіографії переважно висвітлюється в загальному контексті позиції британських урядів щодо євроінтеграції. У дисертаціях російських вчених означена проблематика представлена на рівні окремих параграфів дисертацій Т. Андрєєвої (2001 р.), Л. Кузьмічової (2005 р.), А. Валуєва (2007 р.), А. Морозова (2008 р.), С. Очканова (2011 р.), І. Яньшиної (2013 р.), нечисленних статей в наукових та аналітичних виданнях. Російські дослідники надають перевагу вивченню військово-політичної складової СЗППБ – Спільної політики безпеки та оборони. В опублікованих роботах переважає аналіз теоретико-концептуальних засад, стратегічних підходів британських урядів до політичної складової європейської інтеграції на різних етапах її розвитку. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання участі офіційного Лондона в конкретних проектах зовнішньої політики Євросоюзу. Практично не висвітленою залишається історія східноєвропейської політики Великої Британії, участі в Європейській політиці сусідства. Малодосліджені питання участі Королівських Збройних сил у військово-цивільних місіях ЄС і військово-технічній кооперації держав об'єднання. Наявна недооцінка фактора ЄС у відносинах Великої Британії і Росії. Практично не досліджене питання політики

урядів Г. Брауна і Д. Кемерона щодо СЗППБ ЄС. Тому вивчення означеної тематики, актуалізоване проблемами функціонування сучасної системи міжнародних відносин та європейської безпеки, початком процесу виходу Великої Британії з ЄС, зумовлює необхідність проведення комплексного спеціального дослідження. Для цього в російській історичній науці наявний потужний кадровий потенціал, відповідний досвід і наукові традиції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андреева Т. Н. Англо-французское сотрудничество в политических интеграционных процессах Западной Европы (1980-е – 1990-е гг.): дис. канд. ист. наук: 07.00.03 / Андреева Татьяна Николаевна. – М., 2001. – 289 с.
2. Валуев А. В. Европейское направление внешней политики Великобритании при новых лейбористах: дис. канд. ист. наук: 07.00.15 / Валуев Антон Вадимович. – С.-Пб., 2007. – 191 с.
3. Капитонова Н. К. Приоритеты внешней политики Великобритании в период правления консерваторов, 1979-1997 гг.: дис. докт. ист. наук: 07.00.03 / Капитонова Надежда Константиновна. – М., 1999. – 599 с.
4. Кузьмичева Л. О. Великобритания и европейская интеграция: подход британских лейбористов (1988-2001 гг.): дис. канд. ист. наук: 07.00.03 / Кузьмичева Лариса Олеговна. – М., 2005. – 216 с.
5. Морозов А. М. Факторы формирования политики Великобритании в отношении ЕС: дис. канд. полит. наук: 23.00.04 / Морозов Артемий Михайлович. – М., 2008. – 185 с.
6. Очканов С. А. Роль Великобритании в развитии внешнеполитической и военно-политической интеграции в Западной Европе (1979-1990 гг.): дис. канд. ист. наук: 07.00.03 / Очканов Святослав Анатольевич. – Томск, 2011. – 222 с.
7. Романова О. В. Зовнішньополітичні стратегії Франції, Німеччини і Великобританії у контексті розвитку й імплементації СЗБП ЄС: дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / О.В. Романова. – Одеса, 2008. – 181 с.

8. Европейский Союз в XXI веке: время испытаний / [под ред. О.Ю. Потемкиной (отв. ред.), Н.Ю. Кавешникова, Н.Б. Кондратьевой]. – М.: Весь Мир, 2012. – 656 с.
9. Европейский Союз в поиске глобальной роли: политика, экономика, безопасность: [монография] / [Л.О. Бабынина и др.]; под общ. ред. Ал. А. Громыко, М.Г. Носова. – М.: Весь Мир, 2015. – 592 с.
10. Европейский Союз на пороге XXI века. Выбор стратегии развития / [под ред. Ю.А. Борко (отв. ред.), О.В. Буторина О.В.] – М.: УРСС, 2001. – 476 с.
11. Лобанов Р. О. Проблемы внешней политики, безопасности и обороны в деятельности Европейского Союза: дис. канд. ист. наук: 07.00.03 / Роман Олегович. – М., 2005. – 268 с.
12. Тихова В. В. Формирование Общей внешней политики и политики безопасности Европейского Союза (1992–2004 гг.): дис. канд. ист. наук: 07.00.15. – М., 2006. – 233 с.
13. Уткин С. В. Процесс формирования общей внешней политики и политики безопасности Европейского Союза: дис. канд. полит. наук: 23.00.04 / Уткин Сергей Валентинович. – М., 2006. – 270 с.
14. Юрьева Т. Внешнеполитическое измерение ЕС: парадоксы и дилеммы / Т. Юрьева // Космополис. – 2004/2005. – № 4 (10). – С. 53-64.
15. Барабанов О. Н. Общая политика Европейского Союза в области обороны и безопасности: этапы становления и перспективы развития / О.Н. Барабанов // Европейские страны СНГ: место в “большой Европе” / М.М. Наринский (отв. ред.). – М.: Международные отношения, 2005. – С. 166–195.
16. Офицеров-Бельский Д. Перспективы общей внешней политики ЕС / Д. Офицеров-Бельский // Международные процессы. – 2013. – Том 11. – № 1 (32). Январь-апрель. – С. 122-131.
17. Журкин В. В. Военная политика Евросоюза. – М.: Международные отношения: Институт Европы РАН, 2014. – 256 с.
18. Безопасность Европы / под ред. В.В. Журкина. – М.: Весь Мир, 2011. – 752 с.

19. Европейский Союз и региональные конфликты / Н.К. Арбатова, А.М. Кокеев (отв. ред.). – М.: ИМЭМО РАН, 2011. – 143 с.
20. Арсланова Е. Б. Западноевропейский союз в системе европейской интеграции: 1984-1999 гг.: автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.15 – История международных отношений и внешней политики / Е.Б. Арсланова. – Екатеринбург, 2002. – 23 с.
21. Годенов И. С. Формирование институтов и механизма Общей политики безопасности и обороны Европейского Союза (1998 – 2012 гг.): автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.03 – Всеобщая история / И.С. Годенов. – Томск, 2012. – 24 с.
22. Коварский Н. Н. Военно-политическая интеграция ЕС: направления, формы, методы: дис. канд. полит. наук: 23.00.04 / Коварский Николай Николаевич. – М., 2008. – 199 с.
23. Мацепуро Д. М. Основные направления развития Общей политики безопасности и обороны Европейского Союза (1997–2009 гг.): автореф. канд. ист. наук: 07.00.03 – Всеобщая история / Д.М. Мацепуро. – Томск, 2012. – 24 с.
24. Иванов И. Военно-промышленный комплекс Европейского Союза / И. Иванов // Современная Европа. – 2006. – Вып. 1. – С. 31–48.
25. Троицкий М. А. Трансатлантический союз. 1991-2004. Трансформация системы американо-европейского партнерства после распада биполярности / М.А. Троицкий. – М.: НОФМО, 2004. – 252 с.
26. Тузовская Н. Ю. Отношения ЕС и НАТО в процессе трансформации европейской системы безопасности: автореф. дис. канд. полит. наук: 23.00.04 – Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии (политические науки) / Н.Ю. Тузовская. – М., 2009. – 20 с.
27. Казанчев Д. В. Трансформация НАТО в контексте формирования системы безопасности в Европе (1991-2013 гг.): автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.15

- История международных отношений и внешней политики / Д.В. Казанчев. – М., 2013. – 28 с.
28. Браницкий А. Г. Расширение Евросоюза и углубление европейской интеграции в начале XXI в. / А.Г. Браницкий // Большая Европа в глобальном мире: новые вызовы – новые решения / [под ред. Ал.А. Громыко (сост., авт.)] – М.: Нестор-история, 2013. – С. 59–70.
29. Корзун П. А. Восточное направление “политики соседства” европейского союза: автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.04 – Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии (политические науки) / П.А. Корзун. – М., 2010. – 25 с.
30. Липкин М. А. Британия в поисках Европы: долгий путь в ЕЭС (1957 – 1974 гг.) / М.А. Липкин. – СПб: Алетейя, 2009. – 240 с.
31. Девишев И. Б. Особенности политики Великобритании в отношении европейской интеграции. 1945-1990-е гг.: автореф. дис. канд. ист. наук: спец. 07.00.03 – Всеобщая история / И.Б. Девишев. – М., 2008. – 29 с.
32. Великобритания: эпоха реформ / под. ред. Ал.А. Громыко. – М.: Весь Мир, 2007. – 536 с.
33. Дилеммы Британии: поиск путей развития / под ред. Ал.А. Громыко (отв. ред.), Е.В. Ананьевой. – М.: Весь Мир, 2014. – 480 с.
34. Андреева Т.Н. Британская стратегическая культура между европеизмом и атлантизмом на рубеже XX – XXI веков / Т.Н. Андреева // Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского Союза / отв. ред. Н.К. Арбатова. – М.: ИММО РАН, 2009. – С. 45-65.
35. Елохина Ю. В. Место Великобритании в европейском интеграционном процессе: вторая половина XX в. – начало XXI в.: дис. уч. степени канд. ист. наук: 07.00.03 / Елохина Юлия Валерьевна. – Иркутск, 2011. – 187 с.
36. Порецкова Е. А. Евроинтеграционная стратегия Великобритании в период консервативных кабинетов М. Тэтчер и Д. Мейджора: автореф. дис. канд.

- ист. наук: спец. 07.00.03 – Всеобщая история / Е.А. Порецкова. – Саратов, 2013. – 23 с.
37. Яковенко А. В. Европейская дилемма Великобритании [Электронный ресурс] / А.В. Яковенко // Россия в глобальной политике. – 2015. – 5 апреля. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/diplomacy/Evropayskaya-dilemma-Velikobritanii-17400> (дата обращения: 11 апреля 2017 г.)
38. Галин Д. Военная политика Великобритании / Д. Галин // Зарубежное военное обозрение. – 2014. – № 4. – С. 11-17.
39. Брункевич Д. В. Консервативная партия Великобритании и Европейский Союз в 1990-2004 гг.: дис. канд. ист. наук: 07.00.03 / Брункевич Денис Валерьевич. – Ярославль, 2005. – 304 с.
40. Великобритания перед всеобщими выборами 2010 г. Доклады Института Европы. № 250 / [под ред. Ал.А. Громыко (отв. ред.) и др.]. – М.: Ин-т Европы РАН: Рус. сувенир, 2010. – 144 с.
41. Коалиционное правительство Великобритании – год после выборов. Доклады Института Европы. № 270 / [под ред. Ал.А. Громыко (отв. ред.), Е.А. Ананьевой]. – М.: Ин-т Европы РАН: Рус. сувенир, 2011. – 180 с.
42. Ход, итоги и последствия всеобщих парламентских выборов 2015 г. в Великобритании. Доклады Института Европы. № 319 / [под ред. Е.В. Ананьевой]. – М.: Ин-т Европы РАН, 2015. – 148 с.
43. Минаев М. В. Американо-британские отношения в начале XXI века: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. полит. наук: спец. 23.00.04 – Политические проблемы международных отношений и глобального развития / М.В. Минаев. – М., 2008. – 20 с.
44. Шамгунова А. Н. Политические отношения Великобритании и США на рубеже XX-XXI вв.: автореф. дис. канд. ист. наук: спец. 07.00.15 – История международных отношений и внешней политики / А.Н. Шамгунова. – Санкт-Петербург, 2006. – 20 с.

45. Андреева Т. Н. Европейская политика кабинета Д. Кэмерона–Н. Клегга (май 2010 – июль 2013 гг.) / отв. ред.: Н.К. Арбатова, К.П. Зуева. – М.: ИМЭМО РАН, 2014. – 190 с.
46. Громько Ал. А. Великобритания между Европой и Америкой / Ал.А. Громько // Россия и НАТО в новом контексте международной безопасности / отв. ред. Д.А. Данилов. – М.: Огни ТД, 2005. – 242 с.
47. Валуев А. В. Глобальная роль европейского измерения внешней политики “новой” Великобритании: успех и поражение правительств Тони Блэра (1997-2007 гг.) / А.В. Валуев // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2010. – Выпуск № 120. – С. 283-290.
48. Яньшина И. В. Политика Великобритании в вопросе европейской интеграции в свете Лиссабонских соглашений (2007-2011): автореф. дис. канд. ист. наук: спец. 07.00.15 – История международных отношений и внешней политики / И.В. Яньшина. – М., 2013. – 29 с.
49. Девишев И. Б. Политика Великобритании по вопросу военной интеграции в Западной Европе / И.Б. Девишев // Преподавание истории в школе: Научно-теоретический и методический журнал. – 2006. – № 11. – С. 47–50.
50. Андреева Т. Н. Великобритания / Т.Н. Андреева // Европейский Союз и региональные конфликты / отв. ред. – Н.К. Арбатова, А.М. Кокеев. – М.: ИМЭМО РАН, 2011. – С. 52–69.
51. Годованюк К. А. Общая внешняя политика ЕС и дилеммы британской дипломатии / К.А. Годованюк // Современная Европа. – 2012. – № 2. – С. 71–81.
52. Третьяков А. Оборонная политика Великобритании (новый этап) / А. Третьяков // Современная Европа. – 2005. – № 1. – С. 96–106.
53. Иванов А. Англо-французское военно-политическое сотрудничество в контексте общей европейской безопасности [Электронный ресурс] / А. Иванов // Информационный центр по вопросам международной безопасности. – 2011. – Режим доступа: <http://isc.mslu.ru/index.php?>

option=com_content&task=view&id=325&Itemid=36 (дата обращения: 10 апреля 2017 г.)

54. Фёдоров С. М. Новая франко-британская Антанта: “перезагрузка” ЕПОБ? / С.М. Фёдоров // Коалиционное правительство Великобритании – год после выборов. Доклады Института Европы № 270 / [под ред. Ал.А. Громько (отв. ред.)]. – М.: Ин-т Европы РАН: Рус. сувенир, 2011. – С. 148–154.

References

1. ANDEEVA, T.N. (2001) Anhlo-francuzskoe sotrudnichestvo v politicheskikh integracionnyh protsesah Zapadnoi Evropy (1980 – 1990-e hh.) (PhD), МНМО(U) MID Rossii, Moskva.
2. VALUEV, A.V. (2007) Evropeiskoe napravleniie vneshnei politiki Velikobritanii pri novyh leiboristah (PhD), S.-Pb. hos. universitet, Sankt-Peterburg.
3. KAPITONOVA, N.K. (1999) Prioritety vneshnei politiki Velikobritanii v period pravleniia konservatorov, 1979-1997 hh. (Doct. diss.), МНМО(U) MID Rossii, Moskva.
4. KUZMICHEVA, L.O. (2005) Velikobritaniia i evropeiskaia integratsiia: podhod britanskikh leiboristov (1988-2001 hh.) (PhD), Yaroslavskii hos. ped. univesitet im. K.D. Ushinskoho, Yaroslavl.
5. MOROZOV, A.M. (2008) Faktory formirovaniia politiki Velikobritanii v otnoshenii ES (PhD), Hos. universitet Vysshaia shkola ekonomiki, Moskva.
6. OCHKANOV, S.A. (2011) Rol Velikobritanii v razvitii vneshnepoliticheskoi i voenno-politicheskoi integratsii v Zapadnoi Evrope (1979-1990 hh.) (PhD), Tomskii hos. universitet, Tomsk.
7. ROMANOVA, O.V. (2008) Zovnishnopolitychni stratehii Frantsii, Nimechchiny I Velukobrytanii u konteksti rozvytku i implementatsii SZBP ES (PhD), Odeska natsionalna yurydychna akademiia, Odesa.
8. POTIOMKINA, O.IU., KAVESHNIKOV, N.IU., KONDRATIEVA, N.B. et al. (2012) Evropeiskii Soiuz v XXI veke: vremia ispytanii. Moskva: Ves Mir.

9. BABYNINA, L.O. et al. (2015) Evropeiskii Soiuz v poiske hlobalnoi roli: politika, ekonomika, bezopasnost. Moskva: Ves Mir.
10. BORKO, I.U.A.; BUTORINA, O.V. et al. (2001) Evropeiskii Soiuz na porohe XXI veka. Vybor stratehii razvitiia. Moskva: URSS.
11. LOBANOV, R.O. (2005) Problemy vneshnei politiki, bezopasnosti i oborony v deiatelnosti Evropeiskoho Soiuz (PhD), Moskovskii hos. oblasnoi univesitet, Moskva.
12. TIKHOVA, V.V. (2006) Formirovanie Obshchei vneshnei politiki i politiki bezopasnosti Evropeiskoho Soiuz (1992–2004 hh.) (PhD), MHIMO(U) MID Rossii, Moskva.
13. UTKIN, S.V. (2006) Protses formirovaniia Obshchei politiki i politiki bezopasnosti Evropeiskoho Soiuz (PhD), Institut mirovoi ekonomiki i mezhdunarodnyh otnoshenii RAN, Moskva.
14. YURIEVA, T. (2004/2005) Vneshnepoliticheskoe izmirenii ES: paradoksy i dikemmy. Kosmopolis. 4, p. 53-64.
15. BARABANOV, O.H. (2005) Obshchaia politika Evropeiskoho Soiuz v oblasti oborony i bezopasnosti: etapy stanovleniia i perspektivy razvitiia. Evropeiskiie strany SNG: mesto v “bolshoi Evrope”, p. 166-195.
16. OFITSERSKII-BELSKII, D. (2013) Perspektivy Obshchei vneshnei politiki ES. Mezhdunarodnyie protsesy. 11, p. 122-131.
17. ZHURKIN, V.V. (2014) Voennaia politika Evrosoiuz. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniia; Institut Evropy RAN.
18. ZHURKIN, V.V. et al. (2011) Bezopasnost Evropy. Moskva: Ves Mir.
19. ARBATOVA, N.K., KOKEEV, A.M. Evropeiskii Soiuz i regionalnyie konflikty. (2011). Moskva: Instityt mirovoi ekonomiki i mezhdunarodnih otnoshenii RAN.
20. ARSLANOVA, E.B. (2002) Zapadnoevropeiskii soiuz v sisteme evropeiskoi integratsii: 1984-1999 hh. (PhD), Uralskii hos. universitet im. A.M. Horkoho, Ekaterinburh.

21. HORDENOV, I.S. (2012) Formirovaniie institutov i mehanizna Obshehei politiki bezopasnost i oborony Evropeiskoho Soiuz (1998 – 2012 гг.) (PhD), Tomskii hos. universitet, Tomsk.
22. KOVARSKII, N.N. (2008) Voенno-politicheskaia intehratsiia ES: napravleniia, formy, metody (PhD), Diplomaticheskaia akademiia MID Rossii, Moskva.
23. MATSEPYRO, D.M. (2012) Osnovnyie napravleniia razvitiia Obshehei politiki bezopasnosti i oborony Evropeiskoho Soiuz (1997-2009 hh.) (PhD), Tomskii hos. universitet, Tomsk.
24. IVANOV, I. (2006) Voенno-promyshlennyi kompleks Evropeiskoho Soiuz. Sovremennaia Evropa. 1, p. 31-48.
25. TROITSKII, M.A. (2004) Transatlanticheskii soiuz. 1991-2004. Transformatsiia sistemy amerikano-evropeiskoho partnerstva posle raspada bipolarnosti. Moskva: NOFMO.
26. TUZOVSKAIA, N.Iu. (2009) Otnosheniia ES i NATO v protsesse transformatsii evropeiskoi sistemy bezopasnosti (PhD), Institut Evropy RAN, Moskva.
27. KAZANCHEV, D.V. (2013) Transformatsiia NATO v kontekste formirovaniia sistemy bezopasnosti v Evrope (1991-2013 hh.). Abstract of unpublished thesis (PhD of historical science), Ros. universitet druzhby narodov, Moskva.
28. BRANITSKII, A.H. (2013) Rasshireniie Evrosoiuz (i uhlubleniie evropeiskoi integratsii v nachale XXI v. Bolshaia Evropa v globalnom mire: novyie vyzovy – novyie resheniia. p. 59-70.
29. KORZUN, P.A. (2010) Vostochnoie napravleniie “politiki sosedstva” Evropeiskoho Soiuz. Abstract of unpublished thesis (PhD of political science), MHIMO(U) MID Rosii, Moskva.
30. LIPKIN, M.A. (2009) Britaniia v poiskah Evropy: dolhii put v EES (1957-1974 hh.). Sankt-Peterburg: Aleteia.
31. DEVISHEV, I.B. (2008) Osobennosti politiki Velikobritanii v otnoshenii evropeiskoi intehratsii. 1945-1990 hh. Abstract of unpublished thesis (PhD of historical science), Moskovskii humanitarnyi universytet, Moskva.
32. HROMYKO, A.A. et al. (2007) Velikobritaniia: epoha reform. Moskva: Ves Mir.

33. HROMYKO, A.A., ANANIEVA, E.V. et al. (2014) Dillemy Britanii: poisk putei razvitiia. Moskva: Ves Mir.
34. ANDREEVA, T.N. (2009) Britanskaia stratehicheskaia kultura mezhduevropieizmom i atlantizmom na rubezhe XX – XXI vekov. Evropeizm i atkantizm v politike stran Evropeiskoho Soiuz, p. 45-65.
35. ELOHINA, Iu.V. (2011) Mesto Velikobritanii v evropeiskom integratsionnom protsesse: vtoraiia polovina XX v. – nachalo XXI v. (PhD), Irkutskii hos. universitet, Irkutsk.
36. PORETSKOVA, E.A. (2013) Evrointegratsionnaia stratehiia Velikobritanii v period konservativnykh kabinetov M. Tetcher i Dzh. Meidzhora. Abstract of unpublished thesis (PhD of historical science), Saratovskii hos. universitet, Saratov.
37. YAKOVENKO, A.V. (2015) Evropeiskaia dilemma Velikobritanii. Rossiia v hlobalnoi politike [Online]. Available from: <http://www.globalaffairs.ru/diplomacy/Evropeiskaya-dilemma-Velikobritanii-17400> [Accessed: 11th April 2017].
38. HALIN, D. (2014) Voennaia politika Velikobritanii. Zarubezhnoe voennoie obozreniie. 4, p. 11-17.
39. BRUNKEVICH, D.V. (2005) Konservativnaia partiia Velikobritanii i Evropeiskii Soiuz v 1990-2004 hh. (PhD), Yaroslavskii hos. ped. univesitet im. K.D. Ushinskoho, Yaroslavl.
40. HROMYKO, A.A. et al. (2010) Velikobritaniiaa pered vseobshchimi vyborami 2010 h. Doklady Instituta Evropy. 25. Moskva: Institut Evropy RAN.
41. HROMYKO, A.A., ANANIEVA, E.A. et al. (2011) Koalitsionnoe pravitelstvo Velikobritanii – god posle vyborov. Doklady Instituta Evropy. 270. Moskva: Institut Evropy RAN.
42. ANANIEVA, E.A. et al. (2015) Khod, itohi i posledstviia vseobshchih parlamentskih vyborov 2015 h. v Velikobritanii. Doklady Instituta Evropy. 319. Moskva: Institut Evropy RAN.

43. MINAEV, M.V. (2008) Amerikano-britanskiie otnosheniia v nachake XXI veka. Abstract of unpublished thesis (PhD of political science), Institut Soedinennyh Shtatov Ameriki i Kanady RAN, Moskva.
44. SHAMHUNOVA, A.N. (2006) Politicheskiie otnosheniia Velikobritanii i SSHA na rubezhe XX-XXI vv. Abstract of unpublished thesis (PhD of historical science), Sankt-Peterburzkii hos. universitet, Sankt-Peterburg.
45. ANDREEVA, T.N. (2014) Evropeiskaia politika kabineta D. Kemerona-N. Klegga (mai 2010 – iiul 2013 hh.). Moskva: IMEMO RAN.
46. HROMYKO, A.I.A. (2005) Velikobritaniia mezhdru Evropoi i Amerikoi. Rossiia i NATO v novom kontekste mezhdunarodnoi bezopasnosti [Online]. Available from: http://www.ieras.ru/gromyko_ar20.htm [Accessed: 09th April 2017].
47. VALUEV, A.V. (2010) Hlobalnaia rol evropeiskoho izmereniia vneshnei politiki “novoi” Velikobritanii: uspeh i porazhenie pravitelstv Toni Blera (1997-2007 hh.). Izvestiia Rossiiskoho hos. ped. universiteta im. A.I. Hertseny. 120, p. 283-290.
48. YANSHINA, I.V. (2013) Politika Velikobritanii v voprose evropeiskoi integratsii v svete Lissabonskikh sohlashenii (2007-2011). Abstract of unpublished thesis (PhD of historical science), Diplomaticheskaia akademiia MID Rossii, Moskva.
49. DEVISHEV, I.B. (2006) Politika Velikobritanii po voprosu voennoi integratsii v Zapadnoi Evrope. Prepodavanie istorii v shkole. 11, p. 47-50.
50. ANDREEVA, T.N. (2011) Velikobritaniia. Evropeiskii Soiuz i rehionalnyie konflikty, p. 52-69.
51. HODOVANIUK, K.A. (2012) Obschchaia vneshniaia politika ES i dilemmy britanskoi diplomatii. Sovremennaia Evropa. 2, p. 71-81.
52. TRETIAKOV, A. (2005) Oboronnaia politika Velikobritanii (novyi etap). Sovremennaia Evropa. 1, p. 96-106.
53. IVANOV, A. (2011) Anhko-frantsuzskoe voenno-politicheskoe sotrudnichestvo v kontekste obshchei evropeiskoi bezopasnosti [Online]. Available from: http://isc.mslu.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=325&Itemid=36 [Accessed: 10th April 2017].

54. FIODOROV, S.M. (2011) Novaia franko-britanskaia Antanta: “perezahruzka” EPBO? Koalitsionnoe pravitelstvo Velikobritanii – god posle vyborov. Doklad Instituta Evropy. 270, p. 148-154.

Andrii Hrubinko,

Ph.D., associate professor,

doctoral student in Institute of History of Ukraine,

National Academy of Science of Ukraine

BRITAIN'S PARTICIPATION IN FOREIGN AND SECURITY POLICY OF THE EUROPEAN UNION: REVIEW OF RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

Abstract. The article analyzes the achievements of Russian historical science in examining of scientific problem of the UK's participation in the Common Foreign and Security Policy of the European Union. The author splits the scientific publications of Russian researchers into three groups: 1) general works on the history of the formation CFSP of the EU; 2) those on the history of the country's participation in European integration as a separate direction of foreign policy; 3) works specifically investigating the participation of Great Britain in CFSP of the EU. In conclusions, a list of leading research academic and university centers of Russia for the research of this problem is given. The conclusions as well comprise a list of scientific issues which often publish articles on European politics of Great Britain. The critical analysis of the illumination of the proposed topic delivered in the publications of Russian historians is presented. It is noted that the issue of participation the UK in Common Foreign and Security Policy as a relatively new and specific direction of the EU development is a part of the research topics of the Russian historians, however, it hasn't become a priority and remains insufficiently developed. This is evidenced by the absence of any kind of special publications.

The historical experience of participation of the UK in developing and implementing the CFSP of the EU in the Russian historiography was mainly covered in the general context position of the British government in relation to the European

integration. In the publications available, the analysis of the theoretical-conceptual basics and strategic approaches of the British government to the foreign policy component of the European integration at different stages of its development remains predominant. The issues of participation of the official London in the specific projects of the EU's foreign policy are insufficiently explored. The history of the country's Eastern European policy is barely covered as well. The issues of participation of the Royal Armed Forces in the civil and military missions of the EU and military-technical cooperation states of the Union are unexplored either. The issues touching upon the policy of Gordon Brown's and David Cameron's governments on the EU's Common Foreign and Security Policy are virtually unexplored.

Keywords: Great Britain, Russian historiography, EU, Common Foreign and Security Policy, Common Security and Defence Policy.